

planul general al portretului, privirea fixă, fără expresie. Nu am putea imputa gravorului lipsa talentului, dimpotrivă, am spune chiar că arată o mare siguranță în tratarea formelor, impunând efigiei ceea ce pare să fi dorit: un aspect imperturbabil, atemporal (în sensul neglijării voite a sugerării vârstei) și sacru și, mai ales, impresia unei forțe monolitice⁵.

Fig. VI. Efigii monetare romane: 11 Licinius, 12 Constantin cel Mare.

Efigiile lui Licinius (Fig. VI/11) și unele din primele efigii ale lui Constantin cel Mare (Fig. VI/12) aparțin încă stilului tetrarhic, după care se va produce o nouă schimbare de stil, ce va caracteriza epoca constantiniană.

NOTE

¹ M. Alföldi, *Antike Numismatik*, Mainz am Rhein, 1978, p. 121.

² J. Babelon, *Le portrait dans l'antiquité d'après les monnaies*, Paris, 1942, p. 146—147.

³ *RIC*, VI, 1973.

⁴ J. Babelon, J. Roulier, *Das Menschenbild auf Münzen und Medaillen von der Antike bis zur Renaissance*, Leipzig, 1966, p. 15.

⁵ Vezi recent o profundă analiză vizind în primul rând reprezentările de pe reversuri, la Gian Guido Belloni, *Problemi dell'arte monetale della zecca di Mediolanum nel quadro delle altre zecche romane*, în vol. *La zecca di Milano, Atti del Convegno internazionale di studio, Milano 9—14 maggio 1983*, Milano, 1984, p. 147—157, mai ales observația de la p. 153 cu privire la impresia de vigoare fizică a unor reprezentări cu *Genius Populi Romani* de pe unele monede ale lui Diocletianus, în contrast cu aspectul grațios, „apollinic”, dominant la cele de pe emisiunile anterioare.

ASPECTS DE L'ART DU PORTRAIT MONÉTAIRE PENDANT LA TÉTRARCHIE

RÉSUMÉ

L'auteur présente quelques considérations d'ordre stylistique concernant les effigies monétaires de la tétrarchie. On peut constater une évolution — terme qui nous semble préférable à celui de décadence — qui aboutit à un style dont les moyens d'expression sont subordonnés, entre autres, à l'intention de définir un aspect physiognomique aux traits durs, rigides, suggérant la vigueur physique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1—VI. Effigies monétaires romaines, fin du IIIe — début du IVe siècles.

CÎTEVA OBSERVAȚII PRIVIND TEZAURUL DE SILICVE DESCOPERIT ÎN JUDEȚUL ROMANAȚI LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

RADU OCHEȘEANU

Prin revalorificarea unor mai vechi descoperiri monetare din România, pentru care s-au avut în vedere toate câștigurile acumulate de cercetarea numismatică, Bucur Mîțrea a contribuit substanțial și cu rezultate dintre cele mai fericite la deschiderea unei largi perspective moderne în modul de abordare al studiilor de numismatică antică. Astfel, recentul studiu „Un tezaur monetar restituit Sucidavei”¹ ne-a oferit posibilitatea de a percepe și apoi prilejul de a releva importanța unor simple runde de carton, pe care erau înscrise identificările primare pentru un număr de silicve, ce s-au păstrat o vreme în colecția doctorului George Severeanu.

Pe patru planșe de monede, din care pe una se mai păstra lipită o etichetă cu mențiunea, de extremă importanță pentru cunoașterea provenienței lotului de silicve, *VLASTO I*, se afla așezat cite un bilet de culoare roșie cu numele împăratului emitent, urmat de alte runde de culoare albastră, pe care erau notate sumar descrierile reversurilor. De pe primele trei planșe, unde rundecele au fost, mai tirziu, reutilizate de colecționar pentru descrierea altor monede din colecția sa, s-au recuperat cinci runde pentru monedele de argint emise de Constantius II și două runde pentru silicvele cu efigia împăratului Valentinianus I, precum și rundecele cu numele împăraților Constantius II, Iulianus, Iovianus, Valentinianus I și Valens. Pe cea de-a patra planșă, de fapt planșa care din întâmplare ne-a atras atenția, se păstrau cite un bilet cu numele împăraților Valens și Gratianus, urmate de 27 runde pentru monedele primului și de cinci runde pentru silicvele celui de-al doilea. Avind în vedere modul în care rundecele cu numele împăraților emitenți ori cu descrierea sumară a reversurilor erau repartizate pe planșe, am îndrăzni să estimăm numărul silicvelor, care au aparținut colecției Severeanu, la aproximativ 91 de exemplare. Acestea vor fi fost inițial aranjate în *medaillier* pe două planșe. Pe emitenți, cele 91 de silicve par a se fi repartizat astfel: Constantius II — 27 de lăcașuri goale și cinci lăcașuri cu runde recuperate, în total 32 de exemplare, Iulianus Apostata și Iovianus — cite un lăcaș gol, deci pentru fiecare cite o monedă, Valentinianus I — 16 lăcașuri goale și două runde recuperate, adică 18 monede, Valens — șapte lăcașuri goale și 27 lăcașuri cu runde, în total 35 de silicve și Gratianus — cinci lăcașuri cu runde, adică cinci monede². Cum condițiile în care au ajuns pînă la noi informațiile privind lotul de silicve din colecția Severeanu nu oferă siguranța necesară, este de manifestat multă prudență, iar estimarea numărului de monede, fundată pe indicii vagi, precum și coraporturile dintre silicvele lotului, grupate pe emitenți, trebuie acceptate doar sub beneficiul de inventar.

CATALOG RECONSTITUIT PENTRU LOTUL
DE SILICVE CARE A APARTINUT COLECȚIEI
DR. GEORGE SEVEREANU

Rondelile reutilizate și recuperate de pe
planșele nr. XLV și XLIII din actuala orga-
nizare a colecției.

CONSTANTIVS II — 32? silicve

Constantinopolis

6 noiembrie 355 — 3 noiembrie 361

VOTIS/XXX/MVLTIS/XXXX

1. C·B RIC, VIII, p. 459, nr. 133.

2—3. C·S RIC, VIII, p. 459, nr. 133.

4. C·Π corect C·IA RIC, VIII, p. 459,
nr. 133.

VOT/XXXX

5. C·Θ RIC, VIII, p. 459, nr. 134.

JULIANVS APOSTATA — 1? silicvă

JOVIANVS — 1? silicvă

VALENTINIANVS — 18? silicve

Antiochia

24 august 367 — 17 noiembrie 375

VOT/X/MVL/XX

6—7. ANT RIC, IX, p. 279, nr. 33 a 1.
VALENS — 7? silicve

II

Planșă cu rondelile nederanjate

VALENS — 27 silicve

Constantinopolis

25 februarie 364 — 24 august 367

VOT/V ori VOT/·/V

8. CONS[·] RIC, IX, p. 212, nr. 13d 16,
officina Z?

9—10. CP·Γ RIC, IX, p. 212, nr. 13 b 2,
13d 2 ori p. 213, nr. 13h.

11. CP·Δ RIC, IX, p. 212, nr. 13b 3
ori 13c.

12. CP·Ε RIC, IX, p. 213, nr. 13i 1.

13. CP·S RIC, IX, p. 212, nr. 13d 3.

14. C·S RIC, IX, p. 212, nr. 13d 12,
24 august 367 — 17 noiembrie 375

VOT/X/MVLT/XX

15—16. C^ϕS RIC, IX, p. 219, nr. 37b,

dar C^ϕS Q

Nicomedia

24 august 376 — 17 noiembrie 375

VOT/V/MVLT/X

17—18. SMN RIC, IX, p. 254, nr. 20b,
19. bilet pierdut.

VOT/X/MVLT/XX

20—21. SMN RIC, IX, p. 255, nr. 22b.

Artiochia

24 august 367 — 17 noiembrie 375

VOT/X/MVL/XX

22—24. ANT RIC, IX, p. 280, nr. 33b 1,
33c ori 33d.

25. ANT RIC, IX, p. 280, nr. 33b 2.

VOT/X/MVLT/XX

26—28. ANT RIC, IX, p. 280, nr. 34b 1
ori 34c.

29. ANT·· RIC, IX, p. 280, nr. 34b 3
ori 34d 1

30. ANT* RIC, IX, p. 280, nr. 34d 2.

31. ANA RIC, IX, p. 280, nr. 34b 11,
dar ·ANA· ori 34d 11,

dar ·ANA

32—33. ANTA RIC, IX, p. 280, nr. 34b 5,
dar ·ANTA ori 34d 4,

dar ·ANTA

34. ANTI RIC, IX, p. 280, nr. 34b 4,

dar ·ANTI ori 34b 9,

dar ·ANTI·

GRATIANVS — 5? silicve 38. ANTS RIC, IX, p. 281, nr. 34f 7,

Antiochia

24 august 367 — 17 noiembrie 375 39. ANTI RIC, IX, p. 281, nr. 34f 9,

VOT/X/MVLT/XX

35—37. ANT RIC, IX, p. 280, nr. 34e
ori p. 281, nr. 34f 1.

dar ·ANTI

Cunoștințele noastre asupra structurii lotului de silicve Severeanu
pe ateliere monetare se reduc la imaginea imperfectă ce este oglindită de
datele păstrate pe rondelile recuperate. Conform materialului păstrat,
sînt semnalate următoarele monetării :

Constantinopolis

Constantius II	— 5 silicve
Valens	— 9 silicve
Total	— 14 silicve = 35,89%

Nicomedia

Valens	— 5 silicve
Total	— 5 silicve = 12,82%

Antiochia

Valentinianus I	— 2 silicve
Valens	— 13 silicve
Gratianus	— 5 silicve

Total	— 20 silicve = 51,28%
-------	-----------------------

Pentru cele probabil 57 monede de argint de atribuit casei lui Valen-
tinianus I există, din 34 de exemplare la care s-au păstrat datele necesare,
27 de silicve emise în perioada 367—375, ori 79,41%. Astfel, se poate con-
sidera, cu oarecare temei, că tezaurul, căruia îi aparține lotul de silicve din
colecția Severeanu se caracteriza printr-un procent semnificativ de silicve
emise de atelierul monetar din Antiochia și se încheie cu un număr însem-
nat de monede de argint care, conform atribuirilor lui J. W. E. Pearce³,
aparțin anilor 367—375.

Eticheta cu inscripția VLASTO I, ce se păstrează lipită pe muchia
uneia din planșe, dacă nu cumva este jocul întâmplării, ne îndeamnă să
atribuim acest lot marelui tezaur de silicve care se afla în anii '60 ai vea-
cului trecut în colecția bancherului Miron Vlasto și unde a fost cercetat
de Cezar Bolliac⁴. Ar mai pleda pentru această atribuire și alte câteva
dovezi indirecte. Astfel, mai multe monede antice păstrate în *medaillier*-ul
doctorului George Severeanu provin din colecția Blanck, alcătuită la
rindu-i pe colecția Vlasto⁵ și desfăcută poate odată cu falimentul cunoscutei
case bancare, în anii interbelici. De curind, s-a publicat un lot de pfennigi
de Friesach, păstrați în colecția Maria și dr. George Severeanu a MIAMB,
care au fost atribuiți, pe bună dreptate, tezaurului de „monede baronale”
de la Filiași⁶, de asemenea amintit de Bolliac⁷ și din care au apărut pe
piața românească de antichități, prin anii '30, câteva loturi, semnalate
în literatura de specialitate a vremii⁸. În încheiere, ne permitem să presu-
punem că cele două loturi, de silicve și de pfennigi de Friesach, procurate
de dr. George Severeanu pentru colecția sa, provin din aceeași sursă pri-
mară, colecția Miron Vlasto, despre care, din păcate, știm atât de puțin
astăzi, fie, prin intermediul anticarului Marcarian⁹, de la moștenitorii
directi, fie prin colecția Blanck.

Cum tezaurul de silicve din colecția Miron Vlasto nu a fost studiat,
dacă se exceptă notele mult prea sumare publicate de Cezar Bolliac și al-
cărui conținut este, din păcate, nu de puțin ori deconcertant¹⁰, conside-
răm oportună, în lumina datelor oferite de lotul Severeanu, repunerea

în discuție a unora din aspectele ridicate de această importantă descoperire monetară.

Recent, au fost atribuite acestui tezaur următoarele loturi de monede: lotul din colecția cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România (mai departe prescurtat CNA), lotul din colecția Institutului de Arheologie București (mai departe prescurtat MNA), selectat de Bolliac, și lotul de silicve publicat în 1868 de A. Missong¹¹. La acestea mai trebuie adăugate lotul de silicve Procopius, publicat de Bolliac¹² și lotul aflat un timp în colecția Severeanu.

Lotul CNA provine, prin intermediul anticarului Marcarian, de la moștenitorii direcți ai bancherului Vlasto¹³. El este compus din 31 de silicve, din care 11 emise de Constantius II, nouă de Valentinianus I și 11 de Valens¹⁴. În acest lot, din păcate rămas nepublicat cu toate datele necesare, silicvele emise de casa lui Valentinianus I reprezintă 64,51% din total. Lotul MNA, selectat de Cezar Bolliac din cele 5 000 de monede, puse la dispoziție cu bunăvoință de Miron Vlasto, cuprindea 400 de silicve, din care 308 monede cu împăratul emitent precizat. Din acestea 67 sînt emise de Constantius II, 21 de Iulianus Apostata, 13 de Iovianus, 95 de Valentinianus I, 96 de Valens și 16 de Gratianus¹⁵, astfel că monedele casei lui Valentinianus I — 207 silicve — reprezintă un procent de 67,20 din lot. Deși lotul general 1917, aflat astăzi la Institutul de Arheologie, cuprinde 489 monede de argint¹⁶ în comparație cu cele 400 — respectiv 308 identificate — aduse de Bolliac la Muzeul Național de Antichități și este cu siguranță contaminat de piese ce provin din alte descoperiri, totuși un număr de silicve trebuie să aparțină aceluiași tezaur și să fi ajuns în colecțiile celor două instituții bucureștene prin intermediul colecțiilor Mavrus și Sturza. Chiar în actualele condiții, lotul general 1917 prezintă o deosebită importanță, iar publicarea sa ar fi binevenită, intrucit va putea oferi cercetătorului o imagine a structurii tezaurului apropiată de cea reală, tezaurului Vlasto aparținîndu-i aproximativ 80% din monede.

De curînd, se presupunea că și lotul publicat de A. Missong, cu siguranță descoperit în statele Imperiului Otoman, este de asemenea o parte din tezaurul care ne preocupă aici¹⁷. Lotul de la Viena este alcătuit din 105 silicve și anume: 11 emise de Constantius II, trei de Iulianus Apostata, șapte de Iovianus, 24 de Valentinianus I, 50 de Valens, nouă de Procopius și una de Gratianus¹⁸. Monedele emise după proclamarea lui Valentinianus I ca împărat și anume 84 de exemplare, reprezintă 80%, din totalul lotului vienez. Acest procent, chiar ca ordin de mărime, este superior procentelor oferite de loturile MNA cu 67,20, CNA cu 64,51 și Severeanu cu 62,63. Deși cele trei loturi nu au fost alcătuite printr-o selecție aleatorie, procentajul lor indică o structură asemănătoare, deosebită de structura lotului publicat de Missong. Astfel, în lotul Missong se află un număr de nouă silicve emise de uzurpatorul Procopius, reprezentînd 8,57%, în vreme ce în loturile CNA, MNA și Severeanu nu este semnalată nici o monedă a uzurpatorului. Doar lotul general 1917 posedă două exemplare cu efigia lui Procopius, reprezentînd un procent de 0,40. În parte, situația s-ar putea explica prin „vinătoarea de Procopii” întreprinsă de Cezar Bolliac pentru îmbogățirea propriei colecții, atît în colecția Vlasto, de unde a recoltat 12 monede emise de Procopius dintr-un total de 5 000 de piese, deci circa 0,24%, cît și în cele 3 000 de monede de la Caracal, de unde a strîns 30 de silicve ale uzurpatorului, adică 1%. Deoarece proprietara comorii din Caracal intenționa oricum să înstrăineze monedele, este

foarte probabil ca Bolliac să fi obținut fără greutate silicvele mult dorite. Cum pentru casa lui Valentinianus I, lotul de la Viena conține numai silicve care, conform atribuirilor lui Oscar Ulrich Bansa¹⁹, aparțin seriei a II-a, datată în 365²⁰, cu emisiunea *VOT V* de la Constantinopolis — 49 de exemplare — și seriei a IV-a, datată în 368²¹, cu emisiunea *VOT V MVLTX* la Constantinopolis — 11 silicve — iar la Nicomedia cu emisiunile *VOT V MVLTX* — 12 silicve — și *VOT V MVLTXIS X* — 3 silicve —, în vreme ce lotul Severeanu se încheie cu un grup masiv de monede ce aparțin seriei a V-a, datată în 375²² și anume cu 24 de silicve, reprezentînd un procent de 70,58, este și mai greu de acceptat ipoteza apartenenței lotului vienez, publicat de A. Missong, la tezaurul Vlasto, chiar dacă unele aparențe și coincidențe o fac tentantă. Și structura pe monetării, diferită în lotul Missong, unde aflăm, pentru monedele post 364, numai atelierele monetare din Constantinopolis și Nicomedia, de lotul CNA, sigur provenit din colecția Vlasto, unde, pentru aceeași categorie de monede, predomină monetăriile din Antiochia și Constantinopolis²³, constituie un alt argument pentru înlăturarea din discuție a lotului păstrat la Viena.

Informațiile oferite de Cezar Bolliac, precum și de cele trei loturi, MNA, CNA și Severeanu, fac acum posibilă pentru tezaurul Vlasto o analiză a repartiției monedelor pe împărați, stabilirea coraporturilor și semnificația acestora. Astfel, din tezaurul aflat la Miron Vlasto, Bolliac a selectat în două rînduri, pentru colecția sa, un număr de 250 monede de argint. Acesta menționa că, prima oară, Vlasto i-a dăruit 10 monede din tezaur și anume un Constantinus II, un Constans, cîci Procopius, doi Constantius Gallus și un Valens, pentru ca incluzînd și piesele dăruite, Cezar Bolliac să amintească că în posesia sa se aflau doi Constantinus II, patru Constans, 12 Procopii, mulți Constantius II, mai mulți Constantius Gallus, Iulianus, Valentinianus I, Valens și cîțiva Gratianus²⁴. De o deosebită importanță rămîn, astăzi, informațiile lui Bolliac asupra repartiției pe monetării a silicvelor emise de Procopius, oferindu-ne o bună imagine a coraporturilor lor în tezaur. Astfel, din 42 de silicve 35 sînt emise la Constantinopolis, patru la Cyzicus și trei la Nicomedia, cu respectiv 83,33%, 9,52% și 7,14%²⁵. De asemenea, Bolliac nota că, printre cele 5 000 monede de argint din tezaurul păstrat în colecția Vlasto, a observat, în timpul identificărilor sumare întreprinse, monede cu efigia următorilor împărați și anume o monedă de la Constantinus I, două monede de la Constantinus II, cîțiva Constantius Gallus și Procopius, cea mai mare parte din tot Constantius II, iar restul Iulianus Apostata, Iovianus, Valentinianus I, Valens și Gratianus²⁶, dar nu a aflat nici un Vetrano și nici un Delmatius²⁷. Dacă notele lui Bolliac sugerează impresia că pe primul loc s-ar situa monedele împăratului Constantius II, structura celor trei loturi păstrate oferă o altă clasificare. Astfel pe primul loc se află silicvele cu efigia lui Valens cu 37,36% în lotul Severeanu, 35,48% în lotul CNA și 31,16% în lotul MNA. Locul doi este ocupat de monedele emise de Constantius cu respectiv 35,16%, 35,48% și 21,75%. Pe locul trei se găsesc emisiunile împăratului Valentinianus I cu un procentaj reprezentînd 19,78, 29,03 și 30,84. Pe următoarele locuri se situează silicvele emise de Gratianus cu 5,49% în lotul Severeanu și 5,19% în lotul MNA, apoi monedele împăratului filozof cu un procentaj de 6,81 în lotul MNA și 1,09 în lotul Severeanu și ale urmașului său la tron Iovianus, cu respectiv 4,22% și 1,09%. Ceea ce se poate preciza în acest stadiu al cercetării este lista împăraților ale căror monede alcătuiesc tezaurul Vlasto și anume: Constan-

tinus I, Constantinus II, Constans, Constantius II, Constantius Gallus, Iulianus Apostata, Iovianus, Procopius, Valentinianus I, Valens și Gratianus. În vreme ce cea mai mare parte a monedelor de argint, prezente în tezaur, aparțin emisiunilor împăraților Constantius II, Valentinianus I și Valens, monedele celorlalți emitenți sînt mai puțin frecvente și reprezintă, după estimările noastre, un procent de aproximativ 20%.

Asupra repartiției monedelor din tezaurul Vlasto pe ateliere monetare, informațiile fragmentare, oferite de lotul Bolliac de silicve Procopius, precum și de loturile CNA și Severeanu, ne obligă să considerăm că tezaurul era alcătuit, în primul rînd, din emisiuni ale monetărilor orientale, Constantinopolis, cu 51,61% în lotul CNA, 35,89% în lotul Severeanu și 83,33% în lotul de silicve Procopius, Antiochia cu respectiv 35,48%, și 51,28%, Nicomedia cu 9,67%, 12,82% și 7,14%, Cyzicus, prezent numai în lotul de silicve Procopius, cu 9,52%, precum și Sirmium cu 3,22% în lotul CNA. Este de subliniat ponderea remarcabilă a monetărilor din Antiochia și Constantinopolis, care ocupă primele două locuri în tezaurul Vlasto. Aceste ateliere se detașează net de celelalte două monetării orientale, Cyzicus și Nicomedia, a căror pondere este, în structura tezaurului, destul de mică, la limita unui prag de semnificație de 10%.

Se afirmă recent că în acest tezaur singurul nominal prezent este silicva redusă²⁸, silicva de 2,24 g, după opinia lui J. P. C. Kent²⁹. Dacă exceptăm cele câteva monede mai vechi, anterioare monetării silicvei și anume monedele lui Constantin cel Mare, Constantin Iunior și Constans, prezente în tezaur, în lucrarea lui Bolliac sînt menționate monede de modul mare sau mic, ori de modul I și II³⁰, cele mai numeroase fiind cele de modul mic. Deci, așa cum observa, acum mai bine de un veac, Cezar Bolliac, în tezaurul Vlasto se regăsesc două nominale majore, argenteus-ul de 1/96 la libră și silicva de 1/144 la libră. Bolliac mai amintea și de o monedă Valens cu „modulul cel mare, dacă nu un mic medalion inedit”³¹, caracterizată ceva mai jos ca „un mic medalion inedit”³². O astfel de monedă trebuia să fie cel puțin un miliarensis ușor.

Singurele informații asupra mărimii tezaurului ne sînt oferite de scrierile lui Cezar Bolliac. Astfel, acesta amintea în Raportul către Ministerul Instrucțiunii Publice de descoperirea a 6 000 bucăți de argint³³. Apoi în „Arheologia și Numismatica” consemna că a putut vedea în colecția bancherului Miron Vlasto peste 5 000 de monede, după ce bancherul bucureștean a trimis spre studiu la Paris circa 550 de exemplare, urmînd ca, pentru cele două selecții efectuate în numele Muzeului Național de Antichități, să menționeze că Miron Vlasto i-a pus la dispoziție loturi de 3 000 și de 3 500 monede³⁴. Cum numărul maxim de monede, amintit în două rînduri, este de aproximativ același, s-ar putea socoti că tezaurul Vlasto nu depășea 6 000 de monede. Dar, Cezar Bolliac mai amintea că a avut ocazia să vadă, cu cîțiva ani înainte, la Caracal, un lot de 3 000 monede de argint din aceeași perioadă istorică ca și tezaurul Vlasto, lot din care i s-a permis să selecteze 30 de silicve Procopius. După spusele lui Bolliac, aceste monede ar fi fost topite de posesoarea lor pentru a face zestre uneia din fetele sale³⁵.

Dată fiind frecvența redusă a unor descoperiri de acest gen în Oltenia, ne este foarte greu să vedem posibilitatea ca într-un interval scurt de timp să se fi descoperit pe teritoriul fostului județ Romanați două tezaure, fiecare cu un număr atît de mare de monede. Sîntem, astfel, obligați să presupunem fie că tezaurul de silicve, descoperit în județ, pe la mijlocul

secolului XIX, va fi fost mult mai mare, dispersîndu-se după descoperire în cel puțin două loturi, Miron Vlasto cu 6 000 de piese și Caracal cu 3 000, fie că Bolliac nu a văzut la Caracal toate monedele, iar acestea vor fi ajuns după o vreme, ea și tezaurul de la Filiași, în colecțiile bancherului Vlasto, ale cărui posibilități financiare erau superioare multor colecționari din acele vremuri.

Cum în județul Romanați a fost descoperit la mijlocul secolului trecut un singur tezaur de silicve și atunci este implicat și lotul din Caracal, este necesar să se repună în discuție localizarea descoperirii. Astfel, în anul 1913, Constantin Moisil socotea că tezaurul a fost descoperit în jurul Craiovei³⁶. De asemenea, informația transmisă de inventarul MNA din 1880, în care locul de descoperire al tezaurului de silicve din secolul IV e.n. a fost fixat la Zimnicea, generată de necunoașterea termenului de constantinat, impropriu folosit și de Bolliac pentru a denumi nominalul bronzurilor scyphate³⁷, este aberantă și trebuie exclusă din discuție³⁸. Dar toate știrile transmise, prin scrierile lui Cezar Bolliac, limitează clar aria investigațiilor doar la fostul județ Romanați. Astfel în raportul către Ministerul Instrucțiunii Publice, într-un context în care primarul Anton din Celei era acuzat de reavoință, de distrugerea cetății și de comerț cu piatră scoasă din zidurile cetății antice, scriitorul — președinte al Comitetului arheologic — amintește printre alte descoperiri de antichități romane că „și tot pe aici s-au găsit acum trei ani, acele 6 000 bucăți de argint”³⁹. Acel nedefinit „și tot pe aici” lega mai degrabă importantul tezaur, cunoscut și oficialităților din capitală, de pericolul prezenței primarului, neagră de pățimașul Bolliac, într-o zonă bogată în descoperiri arheologice și numismatice, decît de castrul de la Sucidava. Dealtfel nici Odobescu, contemporan cu descoperirea, nu menționează acest tezaur în al său tabel sinoptic la Celei, preferînd, pentru motive pe care astăzi nu le mai putem cunoaște, să nu acorde credit „informației” lui Bolliac, credit de care această informație s-a bucurat însă de curînd în literatura noastră de specialitate⁴⁰. Dacă lotul din Caracal aparține aceluiași tezaur și, în condițiile date, considerăm apartenența sa ca sigură, atunci descoperirea se va fi făcut pe moșia posesoarei lotului, care devenea și proprietara de drept, și nu în castrul aflat pe pămîntul statului. Pînă la aflarea identității moșierei din Caracal, nu există suficiente argumente pentru a se localiza descoperirea la Celei ori la Caracal, cum prefera Odobescu⁴¹ și trebuie să ne mulțumim cu un mai vag „fostul județ Romanați”.

Relatînd că în colecția Vlasto a identificat o monedă cu efigia lui Gratianus și cu reversul *vota quincdecennialia multa vicennialia*⁴², considerată drept cea mai recentă emisiune, Cezar Bolliac socotea că tezaurul descoperit în județul Romanați se încheia pe la 383. Dar silicve cu această legendă aparțin și seriilor mai vechi, atît din perioada 367—375⁴³, cit și din perioada 375—378⁴⁴. Cum în lotul Severeanu cele mai recente monede sînt silicvele emise la Antiochia și care aparțin seriei a IV-a, datată la începutul anului 375⁴⁵, ar fi mai probabilă o încetare a acumulării curînd după anul 375 și ascunderea tezaurului legată de evenimentele care au culminat în Balcani la 378⁴⁶.

Considerîndu-se rezolvată localizarea descoperirii în castrul de la Sucidava, se emitea ipoteza că tezaurul din colecția Vlasto cu cele 6 000 de silicve ale sale, reprezentînd peste 13 kg argint, este de fapt o casierie militară⁴⁷. Dar compoziția tezaurului cu probabil 35—45% emisiuni anterioare casei lui Valentinianus I ne obligă să nu putem accepta această

ipoteză. Socotim mai apropiată de realitățile istorice din Oltenia secolului IV e.n. ipoteza în care tezaurul Romanați reprezenta averea unui ofițer, poate veteran, beneficiar al unui număr însemnat de donative în lunga sa carieră militară, ori a unei persoane în strinse și îndelungate legături de afaceri cu garnizoanele romane din capul de pod de la Sucidava.

NOTE

- ¹ Bucur Mitrea, *SCIVA*, 30, 1979, 1, p. 63—77.
- ² În medalierul colecției Severeanu, pe planșa XLIV, pe care este lipită eticheta cu inscripția *VLASTO I*, am aflat următoarele rondel pe care erau notate numele împăraților: *Constance II* (Constantin II), *Julien II* (Iulianus Apostata), *Jovien* (Iovianus), *Valentinien II* (Valentinianus I) și *Valens*, urmate de respectiv 32, 1, 1, 18, 7 lăcașuri goale.
- ³ RIC, IX, Londra, 1968, p. 279—281.
- ⁴ Cezar Bolliac, *Trompeta Carpaților*, 7, 1869, nr. 699 din 23 ian./4 febr., p. 2986—2987, reluat parțial de A. I. Odobescu, *AARMSI*, 10, 1878, p. 256—261, după care dăm și noi pagina.
- ⁵ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 69.
- ⁶ Maria Cojocărescu, *BSNR*, 75—76, 1983, p. 257—269.
- ⁷ Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 2986, nr. 3.
- ⁸ Const. Moisil, *CNA*, 10, 1934, 98—99, p. 70.
- ⁹ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 69.
- ¹⁰ Unde poate duce creditul nelimitat acordat „documentelor” de veac XIX și în special informațiilor poetului-președinte al Comitetului arheologic, vezi Constanța Știrbu, *CN*, 3, 1980, p. 149—172, care, pe baza unei note de inventar MNA din 1880, consideră Zimnicea ca loc de descoperire al tezaurului Vlasto, dar amintește ca entități separate de tezaurele de silicve de la Celei și Caracal, încheind la p. 153 astfel: „Avind în vedere acest nou document publicat de noi în Anexa I, considerăm că este posibil să fie vorba de tezaure diferite cu conținut similar”.
- ¹¹ A. Missong, *Wiener Numismatische Monatshefte*, 1868, p. 248—267. Dorim să mulțumim profesorului nostru Bucur Mitrea, care a avut, ca întotdeauna, deosebită amabilitate să ne ofere spre studiu lucrarea lui A. Missong.
- ¹² Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 259—261.
- ¹³ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 69.
- ¹⁴ *Ibidem*, p. 69.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 67.
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 68.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 64—68.
- ¹⁸ A. Missong, *op. cit.*, p. 260—261.
- ¹⁹ O. Ul. Bansa, *NAC*, 2, 1973, p. 157—175.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 166.
- ²¹ *Ibidem*, p. 170.
- ²² *Ibidem*, p. 171.
- ²³ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 69.
- ²⁴ Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 258.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 260.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 258.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 258.
- ²⁸ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 71, dar în special p. 76 unde tezaurul este „format din circa 6 000 de silicve noi”.
- ²⁹ RIC, VIII, Londra, 1981, p. 58.
- ³⁰ Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 257—258.
- ³¹ *Ibidem*, p. 258.
- ³² *Ibidem*, p. 258.
- ³³ Cezar Bolliac, *Monitorul Oficialu*, 1869, nr. 222, 223, 224, reluat parțial de A. I. Odobescu, *AARMSI*, 10, 1878, p. 239—243, după care cităm, p. 141.
- ³⁴ Arh. St. Buc., fond M. Instr. dos. 260/1869, f. 70 și 92, *apud* Constanța Știrbu, *op. cit.*, p. 170, notele 31 și 37.
- ³⁵ Cezar Bolliac, *Trompeta Carpaților*..., p. 258—259.
- ³⁶ Const. Moisil, *BSNR*, 1913, 10, p. 21, nr. 9; iar pentru avatarurile diferitelor localități, propuse în literatura română, vezi Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 70.
- ³⁷ Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 2986, nr. 6 „A séssea aflare a fostu în preajurul Zimnicei, de veri-uă 2000 constande (în lit. rom., termen folosit în evul mediu târziu în Țara Românească, pentru piesele occidentale de trei groși, N.N.) sau constandinați (termen popular balcanic

în uz, pentru monedele bizantine de aur, ale căror imagini de pe revers au fost socotite ca înfățișând pe sfinții împărați Constantin și Elena susținând crucea, N. N.) de aramă și billon din epoca comnenilor”; circa 300 piese au ajuns în col Bolliac. Vezi și Sawyer Mc. A. Mosser, *A bibliography of Byzantine coins hoards*, NNM, nr. 65, 1935, p. 100, Zimnicem, (sic), Teleorman, Rumania; 2000 AE scyphate, Comneni emperors.

³⁸ Vezi Constanța Știrbu, *op. cit.*, p. 149—170, care socotește discuția încheiată în favoarea Zimnicei.

³⁹ Cezar Bolliac, *Monitorul Oficialu*..., p. 241; pentru alte incriminări aduse primarului Anton din Celei, *ibidem*, p. 239 și 241.

⁴⁰ Localizarea propusă prin preluarea necritică a informației lui Cezar Bolliac, *supra*, nota 39, la O. Iliescu, *Studii de istoria artei*, 1, 1958, p. 15—32; iar apoi acceptată ca definitivă de Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 63—77.

⁴¹ A. I. Odobescu, *AARMSI*, 10, 1878, p. 335, „La Caracal sau mai bine în vecinătăți s-au făcut însemnate aflări de monede romane 1° 7000 de bucăți, denari de argint de la Constantin I pînă la Gratian, 2° idem 3000 de bucăți, cam din aceleași epoci”. La nr. 1 confuzia este certă, de fapt tezaurul de denari de secolele II—III e.n., consemnat de Cezar Bolliac, *Trompeta Carpaților*..., p. 257.

⁴² Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 257 și 258, vezi și RIC, IX, p. 150, Siscia, nr. 25.

⁴³ RIC, IX, p. 147, nr. 13b, Siscia.

⁴⁴ RIC, IX, p. 148, nr. 19b, Siscia și p. 179, nr. 30, Thessalonica.

⁴⁵ *Supra*, nota 22.

⁴⁶ Pentru tezaurele de silicve din Oltenia, a căror ascundere este de pus în legătură cu frământările provocate de invazia hunilor de la 376, vezi G. Popilian, *SCN*, VI, 1975, p. 231.

⁴⁷ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 76.

QUELQUES OBSERVATIONS SUR LE TRÉSOR DE SILIQUES DÉCOUVERT DANS LE DÉP. DE ROMANAȚI, AU MILIEU DU XIXe SIÈCLE

RÉSUMÉ

Se basant sur la documentation qui se trouve au MIAMB, l'auteur reconstitue un lot de siliques du IVe siècle de n.è. qui a appartenu à l'époque de l'entre-deux guerres à la collection George Severeanu et démontre qu'il s'agit d'une partie du grand trésor de siliques se trouvant au milieu du siècle passé dans la collection Miron Vlasto et étudié par Cezar Bolliac. En analysant la structure du lot Severeanu, on rediscute les récentes conclusions formulées dans l'étude „Un tezaur monetar restituit Sucidavei”. Comme provenant de la découverte monétaire signalée par Cezar Bolliac on connaissait les lots CNA (Cabinet Numismatique de l'Académie), MNA (Musée National d'Antiquités) et „Procopius”, étudié par Bolliac. En considérant la structure de ces lots — répartition par règnes et par ateliers —, la date finale du lot Severeanu et les informations de Bolliac on conclut que le lot de Vienne, publié par A. Missong en 1868 n'appartient pas au trésor „Vlasto”.

On reconstitue la structure de la trouvaille, en considérant que l'accumulation s'est arrêtée en 375 plutôt qu'en 383. comme l'affirmait Bolliac, qui a probablement identifié dans la collection Vlasto une silique de Gratianus au revers *VOTA QVINDECENALIA MVLTAVICENALIA*, type monétaire frappé aussi dans la période 378—383.

On discute les arguments qui ont mené à la localisation de l'invention à Celeiu, Zimnicea ou Caracal. On dispose d'informations trop vagues pour pouvoir situer la découverte à Celeiu ou à Caracal et les environs, tandis que la localisation à Zimnicea est aberrante. Il faut pour le moment se contenter d'accepter que la découverte appartient à l'ancien dép. de Romanați et que les lots „Vlasto” et celui de Caracal, signalé par Bolliac, proviennent du même trésor.

La composition du trésor indiquerait qu'il s'agit plutôt de l'argent d'un officier, peut-être un vétéran, bénéficiaire d'un bon nombre de donatifs ou d'une personne entretenant d'intenses relations d'affaires avec la garnison de l'importante tête de pont de Celeiu, que de la caisse militaire de Sucidava.